

אם מוציאים מהם לצורך קבורה בעל כרחם — כי בכל אופן מוציאים; אם משום כפרה או משום בזיון המת (חדושי הר"ן).

מפשט דברי התוס' (ותורא"ש) נראה שסוברים שאין למת בזיון כל ששוכב על מטתו, אפילו לא נקבר. ושמו אף על פי שאין כאן בזיון, מ"מ כבודו בקבורה דלא גרע מהספד, הלכך כופים את היורשים לקברו.

'יקרא דשכבי' — לא שהנפטר שהוא בעולם האמת, זקוק לכבוד שאנו מכבדים לו כאן, אלא גם כבודו של הנפטר נצרך הוא בשביל החיים, לכבד את המת ולקחת מוסר מדרכיו ומעשיו של הנפטר וכדו'. [וכל הנפקותא שבנידון כאן הוא רק לענין אמר לא תספדוה או לאפוקי מיורשין, אבל באמת גם לפי הצד 'יקרא דשכבי' הוא לטובת החיים, כאמור] (עפ"י חכמה ומוסר ח"ב רסב).

ולא כן כתב בספר מכתב מאליהו (ח"ד עמ' 169), זו לשונו:

'... מי שהיה דבוק בחייו בשאיפות הגשמיות, לא רק שמתקשה להיפרד מהם בשעת מיתתו, אלא גם לאחר יציאת הנפש מן הגוף עדיין היא סובלת מאד מזה ומשתוקקת היא לחזור אל הגוף; והיינו יסורי חיבוט הקבר ודין כף הקלע המוזכרים בגמרא (סנהדרין מז: ושבת קנב:). ועיין מה שביאר בזה הגר"א ז"ל (אבן שלמה י, יא).

ומטעמי דיני האבילות הוא להשתתף עם הנפטר בצער זה; היינו שגם אנו מתאבלים עמו על שניטלו ממנו חיי העולם הזה. וגם ענין ההספד, אמרו ז"ל שהוא מטעם 'יקרא דשכבי', היינו שהודיעונו חז"ל שדבר זה הנאה הוא לנפטר, כי עדיין הוא נהנה מהכבוד שנותנים לו בעולם הזה.

ועיין רש"י סנהדרין (מד:): מעשה דבעיא מוכסא, שהיתה סיבה שהחלילו ארונותיהם של החכם והמוכס ולקחו ארונו של המוכס הרשע והספידו עליו בחשבם שזה ארונו של החכם, וזה היה שילום שכר לרשע על דבר טוב שעשה בחייו שעל כן זכה שיקברוהו בכבוד גדול כזה. ולכאורה קשה, איזה כבוד היה זה למוכס, הרי אמרו בפירוש שמכבדים לחכם ולא לו? אלא שמכאן רואים שנשארים בנפש כל אותם הענינים שהיו נמצאים בה בעולם הזה, והרי רואים שהאדם נהנה מהכבוד המדומה שנותנים לו בני אדם אף שידוע היטב שבלבם אין מכבדים אותו כלל אלא שמקויים להשיג ממנו איזו תועלת, ואעפ"כ הוא נהנה מזה ומשתדל בכל מיני תחבולות להשיגו...!

דף מז

'אין קוברין רשע אצל צדיק' — כתב בגליון מהרש"א (יו"ד ססב,ה): 'אין קוברים' — לכתחילה, אבל בדיעבד שכבר קברוהו — אין מפנים. שהרי ודאי לאחר שנתעכל הבשר אין מפנים, שכבר נתכפר (כדלהלן), והרי הפוסקים לא הזכירו חילוק אם נתעכל הבשר אם לאו — משמע שנקטו שבכל אופן בדיעבד אין מפנים.

ואין חילוק לענין זה בין רשעים בשאר עבירות ובין כאלו שאין להם חלק לעולם הבא כמינים ואפיקורסים — אין לפנות בדיעבד. ואולם לענין ישראל הנקבר אצל נכרי, אפשר שאף בדיעבד יש לפנותו (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג קמז).

'אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה... אימא כישן דמי' — התוס' מפרשים שאינו כישן ממש, שהרי בשעה שהוא שוטה אין מקריבים ואילו עבור הישן — מקריבים. ברם הרמ"ה כתב שאין ראוי להקריב

קרבן לישן, ד'לרצונו' כתיב. [ומה שהקשו בתוס' מהשולח חטאתו ממדינת הים, מקריבים אותו בחזקת שהוא קיים, ואין חוששים שמא הוא ישן — כתב רבנו יונה שאינה קושיא, שיש להעמיד בשעה שאין דרך בני אדם לישן].

(ע"ב) 'מיתה וקבורה בעינן... בעינן נמי עיכול בשר' — ודוקא בהרוגי בית דין, אבל הרוגי מלכות שנהרגו שלא בדין, מיד שמתו נתכפר להם, שהרי קורא להם הכתוב 'עבדיך' הגם שלא בא לקבורה — נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים, וכדלעיל. ומכאן שאדם רשע שנרצח על ידי עכו"ם, יקבר בקברי אבותיו (עפ"י חתם סופר יו"ד שלג. וכן הוא הדין למינים ואפיקורסים שאין להם חלק לעולם הבא, בנהרגו ע"י עכו"ם הרי קראם הכתוב 'עבדיך' ונתכפרו מיד. עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג קמו. וכן משמע בחדושי הר"ן, שהרוגי מלכות מתכפרים במיתתם, אפילו היו מאותם שנאמר עליהם אין להם חלק לעוה"ב).

'קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא...' — כיוצא בזה נזכר במסכת שבת (סו. לפירוש הערוך ערך 'סכר'), שימוש לרפואת 'אשתא' בעפר קברים. ואף בדורות האחרונים היו נוהגים להשתמש בעפר קברות לחולי הקדחת; ע' למשל בשו"ת שבות יעקב (ח"ג צד) שנשאל על כך, אם יש להתיר הדבר. וכן מובא בספר סגולות ישראל (מערכת ק,א), כמה סיפורים אודות הקדחת שארעה בעיר נעזין. 'היה מפורסם בדוק ומנוסה שמי שנחלה מחולי זה יטול מעפר הקרקע מקבר הרה"ק מהרד"ב ולה"ה וצורך בחלוקו ונתרפא מחולי זה תיכף ומיד'. ע"ע בספר מרחשת ח"א סוס"י א. מובא כ"ז ועוד, בספר מגדים חדשים שבת שם.

*

'איש משכיל, בלמדו ענין משפטים לא ישיב עינו ממש מהאבה וחיבה שהוא מוצא שם, שהוא ממש עד כלות הנפש. ושם רואים את ה'זחכו ממתקים'. כל אות ואות שבתורה הקדושה הוא 'אין סוף'. לכל תכלה ראיתי קץ, רחבה מצותך מאד. כל 'לא תעשה' שבתורה, כל עבירה ועבירה הריהי 'אין סוף', וכשעובר אדם על איזו עבירה כגון 'לא תגנובו', הרי גדול עונו מנשוא, ועונשו עד לאין סוף. ודינו נורא ומי יכילנו. ובמה יתכפר, ולבנון אין די בער בכדי לכפר על עון קל שלו?! ואיך לא ישתומם מגודל החיבה והאהבה שיש במשפט, דמכל העונש והדין מתפטר הוא בפרוטות אחדות ממש! והלא כתב הרמב"ן בספר הגמול שכל יסורי איוב הם כלא וכאין נגד צער כל דהו בעולם הבא, ובפרשה זו רואים אנו איך שעל ידי ענשים קטנים בעולם הזה, על ידי פרוטות אחדות, יוצא האדם נקי מכל הגיהנם של עוונות גדולים וחמורים. גנב אדם — הרי עבר על 'לא תעשה' שבתורה, ומתנקה מעונו על ידי פרוטה אחת; וכן נזיקין, וכן יציאת עבד בראשי אברים...' (דעת חכמה ומוסר' לרבי ירוחם ממיר, ח"א קי).

*

'... אנו הרי מדמים בנפשנו שפרשת משפטים היא מהדברים המובנים לנו על פי השכל. ובאמת הרי הפטור של גנב על ידי כפל וד' וה' הוא אותו 'חק' כפרה אדומה. וכל ענין המשפטים הוא

רק קיום מדת משפט. ואין שם מקום להרגשים של עונש או נקימה ונטירה, כי אם קיום משפט. וזהו כל ענין הדינים — 'עשות משפט'; כשמחייבים את הגנב בתשלומים, הוא רק משום חיוב קיום המשפט. ובכל משפטי התורה, מהקלים שבהם עד 'מות יומת', אין משהו של שנאה, כי אם 'משפט'.

וזה רואים אנו מכל פרשת משפטים: הודה מעצמו — פטור, ואם חיבוהו בית דין — חייב כפל. ובשלמו הקרן עם הכפל, נפטר לגמרי מבלי שתשאר שום טינא על הגנב בלב הבעלים. שכל ענין התשלומין הוא מחיוב קיום המשפט, מבלי שיהיה כאן שייכות כלל להרגשתו של אדם. טרם שבקש מחילה, הריהו רשע גמור בעיניו — 'נקיט ליה בליביה', ותיכף אחרי בקשו מחילה — כבר סולק הכל והריהו צדיק גמור, שכבר קיים מדת משפט.

וזהו שכתב החכם לוצטו במסילת ישירים ש'תורה מביאה לידי זהירות' — היינו, על ידי לימוד שכר ועונש. שכשולמדים משפטי התורה, איך שהדברים העמדו על כחוט השערה מבלי שיהיה לאדם שייכות בהם כלל, וכל הרגשיו ומבטיו צריך שיתנהלו על פי מדת משפט, שע"י בקשת המחילה של חבריו, כל השקפתו עליו מתהפכת בתכלית ההיפוך — רואים את 'חוט השערה' שבמשפט, ומתוך כך באים לידי זהירות' (שם קיג).

דף מח

זרבא מאי טעמא לא גמר מעגלה ערופה? אמר לך: משמשין ממשמשין גמרינן, לאפוקי עגלה ערופה דהיא גופה קדושה' — התוס' פרשו שאלת הגמרא, מדוע רבא אינו לומד את שיטתו שהזמנה לאו מלתא מעגלה ערופה שלפי דבריו במקום אחר אין ירידתה לנחל אוסרתה.

ותמה הגרעק"א (בשו"ת ג) אם כן מה מתרץ הגמרא 'משמשים ממשמשים גמר לאפוקי עגלה ערופה דגופה קדושה היא', עדיין יש ללמוד בקל-וחומר מעגלה ערופה שאפילו בגוף הקדושה הזמנה לאו מלתא, כל שכן בתשמישים.

ובספר ארץ הצבי (לד) כתב לישיב בשם רבו הגרי"ד סולובייציק ז"ל, בהקדם קושיית הנצי"ב (העמק שאלה קלג סק"ט) על מה שאמרו (ב"מ נו:): בונין [בנין עבור הקדש] בחול ואחר כך מקדישין. וקשה למאן דאמר הזמנה מילתא מה חילוק יש בדבר, מכל מקום נאסר משעה שבונים?

ויש לבאר, שדין 'הזמנה' אין בכחו ליצור איסור, אלא רק במקום שכבר קיים איסור, אנו אומרים שאפשר להטפיל אליו דבר ע"י 'הזמנה', וממילא חל עליו האיסור של העיקר הקיים בעולם, הלכך כאשר בונים בחול ועדיין אין מקדישים, אין נאסר משום 'הזמנה' שהרי עדיין אין שם הקדש שאליו הוא מטפיל את מה שמזמין.

ומאותה הסיבה עגלה ערופה שהיא גופא קדושה, אין שייך בה הזמנה כלל, כי אי אפשר שיהא הדבר אסור ע"י שעומד ומזומן להיות אסור. ורק אם קיים כבר איסור והוא מזמין אליו דבר אחר, שייך ענין 'הזמנה'. וכגון מזמין בגד למת קיים, על ידי ההזמנה חל על הבגד דין משמשי המת, וכשם שהמת אסור בהנאה, כך המשמשים הטפלים אליו נאסרים שנקרא עליהם שם המת (כמו שכתב רש"י). אבל האורג בגד עבור החי לכשימות, מבואר בסוגיא שאינו נאסר לדברי הכל, ומדוע אין זו הזמנה, שהרי ישתמש בזה עבור מת? אלא מפני שאין כאן מת כלל, א"א שיחול על הבגדים שהם משמשי המת, שאין שייך להיות טפל אם אין העיקר קיים.